

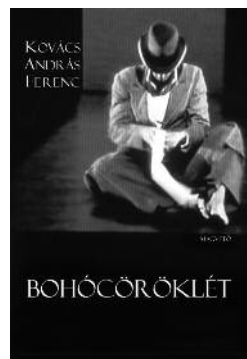
L. VARGA PÉTER

Könyvvé lett világ

Kovács András Ferenc: Bohócöröklét

A 2009-ben megjelent *Sötét tus, néma tinta* című Kovács András Ferenc-kötet „vázlatkönyvként” határozta meg magát, s 2002 és 2009 közt keletkezett műveket adott közre. Az idei *Bohócöröklét* címe alatt a következőt olvashatjuk: *Impromptuk és divertimentók, 2003–2009*. Ahogy tehát a két esztendővel korábbi, úgy önmeghatározásából kiindulva első pillantásra e mostani anyag sem feltétlenül támaszt túlzott elvárásokat olvasóiban, a szórakozva tanítás és a tanítva szórakozás egyetlen feltételének az (újra)olvasás tűnik.

A könyv címe mint összetett szó – *bohócöröklét* – nem könnyen olvastatja magát, nehézkes és keresett, vagy másfelől, ha tetszik, poétikus. A címadó szonett Fellininek szánt hódolat, a víg bohóc és a bús bohóc közti különbség megragadása, illetve e kettősség elmosása, amennyiben a versben a nevetető világ kerül szembe az azt figurázó bohóccal. A kép innen nézve aztán egyszerűsödik, és a kötet egészére rímel: a maszk, az álarc, a vers metaforája. Csakhogy ez a maszk, a szó éppen a világot helyettesíti, annak helyében áll, úgy viselkedik, akár egy szimulakrum: az eredetit, a valódit kellene fölmutatnia, de mivel ő maga lépett a helyébe, folyamatosan önmagára irányítja (vissza) a figyelmet. A *Sötét tus, néma tinta* a szó valós és metafizikai beírásának ismert dilemmáját vitte színre, a *Bohócöröklét* a szó közlőképességének hitelességére kérdez rá. Az előbbi kötet nyitó darabjában a következőt olvashatjuk: *lelkesült dolog: könnyed / tömör darabka / égtükör fölösleges / rész, földi lom, szó, / játszi jégszilánk, pörög* – a vers a befagyott tavon odébb rúgott jégdarabban megcsillanó ég és az ezt megjelenítő szó azonosságát vagy fölcserélhetőségét állítja, ahol a megnevezés, a szó ugyanúgy pörög a műben, ahogy a jégszilánk annak világában. Az ismert és gyakorta idézett KAF-mű, a *J. A. szonettje* tapasztalatában – „a szó a szájban senki: jövevény. / Megköt, felold a vándor szövevény – / hű mindenségben szétfutó gyökérzet / göröngyeként ha pörgök, hörgök, érzek.” – a szó és a világ, az eredet (hang) és a megszólaltatás viszonya problematizálódik, ami pedig a *Bohócöröklét* egyik Dsida Jenőhöz írt darabjában a megváltozott értékrendre utaló reflexiót is az esztétikai tapasztalatnak a Heideggernél megalapozott (meglehetősen poétikus) szerkezetéhez közelíti: „Unt, romlékony anyag, lelki

kacat, csiszolt / Apróság, csupa szó, s mégis a tiszta lét / Borzongása – a vers mozgat a fény felé, / Formát ad, s maradandón / Pörget minden örök fohászt.” (*Búcsú az angyaltól – Elérhetetlen ének*) A fenti három citátum literális és metaforikus mozgást egyszerre kifejező szava, a *pörög* ugyanúgy jellemzője a világnak, az anyagnak, mint az ezt megnevező szónak (vagy műnek), mely a vers horizontjában éppúgy matéria („romlékony anyag”), mint egyfajta anyagtalan anyagszerűség („lelki kacat”), aminek a költemény ad metafizikus távlatot („a tiszta lét / Borzongása – a vers mozgat a fény felé”).

A *Bohócöröklét* egyik nagy kérdése, hogy miként keletkezik az esztétikai tapasztalat akkor, ha a szemlélet különbségei az értékek közti különbségeket nem hagyják érintetlenül, s a világot szóként, szöveggként, idézetként vagyunk csak képesek megérteni. Innen tekintve feltűnő, hogy a citátumokat, kölcsönzött szólásokat, a versek hangsúlyosan reflexív világát körülvevő paratextusok (az ajánlókon, köszöntéseken túl a kötet egészét is meghatározó zenei és textuális metaforák, mint az *impromptu* és a *divertimento*, vagy a cikluscímként szereplő *cantus firmus*) nemcsak hang és szöveg, megszólaltatás és anyag relációjának kihívásaiban jelölik a művé válás lehetőségeit, de a bevezetőben mondottakkal ellentétben elvárásokat támasztanak a könyv olvasóival szemben. A számos jelölt és jelöletlen idézet azonosíthatóságán túl (mint néhány helyen, ahol nem ajánlás vagy felismerhető hommage irányít a költészeti hagyomány egy-egy korpuszához vagy darabjához) a tág értelemben vett elitkultúra ismerete elengedhetetlennek tűnik a tüzetesebb értelmezői munka megkezdéséhez, így tehát már a cikluscímek és más, a versek jellegét meghatározni kívánó jelölések interpretációja is alakíthatja a vershez, az olvasáshoz való viszonyt. Miközben, ha rögtönzésekként, szórakoztató szándékkal rögzített, vagyis nem az átszellemült elme hosszás kínlódása közepette született művekként tekintünk a költeményekre, akkor olyan alkalmi szövegek együtteseként is olvashatjuk a kötetet, mely helyenként alig akar többet, mint bohóckodni az irodalmi univerzum és az írói szerep, az alanyi költő és az idézetté író világ újraolvasott képletein: „Ha még írok, tán minden szóm kitörlöm. / Itt pálmák súlya úgy elhortobárgyul – / s jaj, én vagyok a jó meg az a balfa... // És maradok: más hitnek bővli börtön, / kretén világ, mely alanyul se tárgyul – / S nem én vagyok Istenszékén a karfa.” (*Redakció ad abszurdum. Egy lírikus epilógja.*)

Az (újra)olvasás mint feltétel tehát egyaránt igaz a KAF-versek által megszólaltatott szövegekre, és az ez által keletkező új művekre is. Az idézetté (szét)író világban való gyönyörködés komponálja a kötetet, mely azonban továbbra sem veszít hangja eredetiségéből, pontosabban felismerhetőségéből. A bohóc maszkja mögött ott a betűvé, szöveggé, majd ismét hanggá váló KAF (akár az egyik Dsida-hommage akrosztichonjában), de ez a KAF csupán üres jelölő, távoli párhuzammal élve: „egy reprodukció reprodukciója”. „S mégis a szó csupa fény, csupa hang! De mi miért bomolunk ma? / Sors keze hordja csomóba a könyvet – kész Csomolungma! / Szép a világ, gyönyörű, örökös, magas égre kitértan: / Könyv a világ, csupa könyv, s ha hibás is, végre hibátlan.” (*Rigmus a könyvről*)

Ha igaz az, hogy a művészet alkalmas a világ okozta sérülések gyógyítására, illetve képes megoldani, helyzetbe hozni, elmondani azt, amire a valóság képtelen, úgy a *Bohócöröklét* ennek dicséretét vagy kegyét is hordozza a könyv megdicsőülése által. A kötet utolsó ciklusa, a *Gloria Mundi* darabjai e dicséretet vagy kegyet viszik színre, meghozzá oly módon, hogy az író szóvege a benne működtetett trópusok olvasásának változékonyságával mutat rá a világban-benne-lét tapasztalatának változásaira. Az idegen szöveg és az ismerős hang, valamint dallam és mondás különös oscillációja úgy teremti meg a versek „esztétikumát”, hogy a megszólaló hang és így a keletkező mű érvényességét – a vers belső logikájának, világának horizontjában – vissza is vonja. „Avult

dallamhoz szívet szövegítsen / Némuljak el ha megremegtet ő / Galád legyek zord mint egy öreg isten / Nem szerető mert nem szerethető” – így a *Per amorem Deiben*. „S hasadt örömből, mint csalárd, keser víz, // rosszkedve, lelke éje szétszivarog... / Nem illenek beléje szép virágok – / Csak szív csörömpöl, tört, családi szerviz.” – s így az *Ötven felé a költőben*. Előbb a hagyományhoz társítható, majd individualizálható szerepek, az önmagát meglelő, majd a nagyobb erő hatására elnémuló hang, utóbb az elszivárgó víz és a szerv matériái irányítják a trópusok retorikáját, s e kettősség a versek újraolvasásának allegóriája is: ahogy a szív motívuma mást és mást jelent az egyikben és a másikban, úgy a több helyütt megszólaltatott Dsida sem ugyanabban (tehát: nem identikus) formában kerül elének a KAF-mű olvasatában. Amikor pedig a művek élő emléke a forma erején hangzik át (mint a *Gloria Mundi* legjobb szerzeményeiben), ott válik a kötet – a könyv valódi megdicsőüléseként – igazán *világlóvá*.

*GPS (Göteborg Paranormal Sport), 2011,
Infr'ation Live Art, Göteborg,
Svédország. Fotó: Nizzie Lin*